

Türkiye'nin Demokrasi Eğitiminde Netameli Bir Konu: Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Militarizm

Süleyman İNAN*

Özet

Demokrasi, asker-sivil ilişkilerinde siyasi otoriteye bağlılığı önemseyen; buna karşılık katı hiyerarşik düzene sorgusuz itaat, görevi kutsallaştırmak gibi değerleri çağrıştıran militarizmi geriletken bir siyasi sistem olarak kabul edilir. Türkiye’de, Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren klasik tarih öğretiminde örtük bir şekilde kısaca “Türkler, asker milletir” anlayışı öne çıkartılır. Okullu tüm öğrencilerin dağarcığına yerleşen bu yargı/ anlayış, demokrasiyi daha iyi anlama/özümseme konusunda bazı düşünsel sorunlar içerir. Bu çalışma örgün eğitimin ilk iki kademesinde okutulan “Sosyal Bilgiler” dersi kitaplarını temel malzeme olarak ele almakta ve bu kitaplardaki yazılı ve görsel örneklerdeki (cümle, ifade, belge-fotoğraf, kutu yazı, anekdot vb.) sorunlu unsurları, çizdiğimiz çerçeve içinde metin ve içerik analizi yöntemiyle belirlemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler: *Sosyal Bilgiler, Ders kitapları, militarizm*

A Sinister Issue on Democracy Education in Turkey: Militarism in the Textbooks of Social Sciences

Abstract

Democracy is considered as a political system which pays attention to the loyalty to the political authority in the military-civil relationships, and which decreases the power of militarism which has values sanctifying the duty , and which also expects absolute obedience without interrogating to the strict hierarchical order. Traditionally, in teaching history in Turkey, the understanding that “Turks are a military nation” has implicitly been highlighted since the first years of the Republic. This understanding stored in the schemata of all students attending schools leads to some intellectual problems in terms of understanding/internalization of democracy better. This study investigates the basic materials and the text books used in social sciences courses in the first two stages (primary and secondary) of formal education. Through content analysis and the framework we have identified, it aims at diagnosing the problematic elements (such as statements, expressions, documents-photographs, speech balloons, anecdotes and so on) in texts and visual materials in the text books.

Key Words: *Social Studies, Text books, militarism*

Giriş

Yazının hemen girişinde, çeşitli aralıklarda okutulmuş ders kitaplarından temsili bazı alıntılar aktaralım:

“Türk çocukları daha mektep sıralarında iken askerliğe hazırlanmalıydılar. Mekteplerimizdeki izci teşkilatı askerliğe bir hazırlıktır. Liselerde ve orta mekteplerde de senenin muayyen aylarında askeri talimler yaptırılır. Ve bu suretle gençler askerliğe hazırlanmış olurlar” (Mitat Sadullah Sander, Yeni Yurt bilgisi (İlkokul V.Sınıf), İstanbul, Şirketi Mürettibiye Matbaası, 1929).

“Türk milleti asker olarak doğar, asker olarak büyür” (Faruk ve Osman Kurtuluş, Yurttaşlık Bilgisi Dersleri, V.Sınıf, Kanaat Yayınevi, 1953).

“Her Türk askerdir. Her Türk askeri karada, denizde ve havada her zaman, her yerde yurdunu korumasını bilir” (Hasan Âli Yücel-Ragıp Çalalapa, Yurttaşlık bilgisi, 5. sınıf, Atlas, 1955)¹

Bu örnekler, özellikle 1930’lardan itibaren Türkiye’ninklasiktarihvevatandaşlıkeğitiminde kısaca “Türkler, asker millettir” anlayışının öne çıkartıldığını göstermektedir. Dolayısıyla, okullu tüm öğrencilerin dağarcığına yerleşen bu yargı/anlayış, demokrasiyi daha iyi anlama/özümseme konusunda, hipotetik olarak – aşağıda tartışılacak- bazı düşünsel sorunlar içermektedir.

Temel malzeme olarak örgün eğitimin ilk iki kademesinde okutulan “Sosyal Bilgiler” ders kitaplarını ele alan bu çalışma, sözü edilen düşünsel sorunlara işaret etmeyi hedeflemektedir. Bunun için bir yandan bu kitaplardaki cümle, ifade, yaklaşım, belge-fotoğraf, kutu yazı, anekdot gibi yazı ve görsellerdeki sorunlu unsurlar çizilen çerçeve içinde içerik analizi yöntemiyle belirlenmeye çalışılmakta; diğer yandan özelde sosyal bilgiler eğitimindeki ordu-askerlikolgusu tarihî arka planıyla sosyolojik ve kısmen pedagojik bir çözümlemeyle değerlendirilmektedir. Böylelikle son dönem demokrasi-militarizm

¹ Bu örnekleri, Birol Caymaz, Türkiye’de Vatandaşlık (Bilgi Ün. Yay, 2007) kitabının sırayla şu sayfalarında yer verir: 30-31; 37; 47.

ilişkisi özellikle ilköğretimdeki sosyal bilgiler ders kitapları üzerinden analiz edilmesi amaçlanmaktadır. İlk adımda belirlenen ve cevabını aradığımız genel sorular şunlar olmuştur:

- Ders kitaplarında, demokrasi kültürü açısından bakıldığında ne görülür? Demokrasi kavramının militarizmle uyumlayan yanları belirlenmiş midir?
- Ders kitaplarında geçen askerci ifadeler neleri çağırıyor? Çağrışımlar, demokrasi kültürüyle bağdaşır mı?
- Askerlikle ilgili bilgiler evrensel doğrularla ve tarihi arka planıyla ele alınmış mıdır? Sunulan bilgiler bilimsel bilgilerle doğrulanmış mıdır?
- Savaş gerçeği dışında barış ayrıca ne kadar yer almıştır? Barışın önemi ayrıca vurgulanmış mıdır?
- Askerlikle ilgili bölümlerde seçilmiş metinler doğru seçilmiş midir? Konuyla ilgili verilen görseller gelişigüzel mi yoksa yerinde ve dikkatlice yerleştirilmiş midir?
- Militarist öğelerin geçtiği bölümler, ders kitaplarında nasıl geçer? Acaba örtük militarist unsurlar nasıl verilmiştir? Ders kitaplarının kendi arasındaki karşılaştırması bu konularda nasıldır?

Bu konuda antropolog Ayşe Gül Altınay’ın yaptığı araştırmaları, son dönem çalışmaları olarak özellikle anmak gerekir. Onun genel çalışmaları -kaynakçada verilmiştir- militarizm, cinsiyet ayrımcılığı, insan hakları gibi belli başlıklar altında değerlendirilebilir. İsmet Parlak’ın yaptığı ve kitaplaşan doktora çalışması “Kemalist İdeolojide Eğitim”, Türkiye’de erken Cumhuriyet devrindeki Tarih ve Yurt Bilgisi ders kitaplarının içeriği hakkında bize kapsamlı bilgiler vermektedir. Bizim çalışmamız ise, birbirinden bağımsız sosyal bilim araştırmacıların bir tema etrafında süreci

takip etmesi olarak bakılabilir. Son yıllarda bu yönde daha başka çalışmalardaki artışın gözlenmesine rağmen, ayrıca sosyal bilgiler dersinin kazanımları arasında düşünülen demokrasi kültürü ve değerleri konusunda çelişkiye dikkat çeken çalışmaların eksikliği ortadadır. Dolayısıyla bu yöndeki çalışmaların bu alanda görülen eksikliğe hâlâ dikkat çekmek dışında vulgarize etme gibi bir işlevi de olacaktır. Kısacası, çalışmamız, özel olarak sosyal bilgiler ders kitaplarına odaklanmak itibarıyla diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Başlangıç noktasında, çalışmanın adında da geçen üç temel kavram karşımıza çıkıyor: Demokrasi, militarizm ve ders kitapları. İlk ikisi zaten, düşünmeye başladığımızda çok geniş içeriği ile dikkat çekmektedir. Demokrasi, basitçe, devletin yapısını ve politikalarını halkın şekillendirdiği eşitlikçi bir yönetim olarak tanımlanabilir. Militarizm ise en genel tanımıyla, ordu ve askerliğe dair değerlerin yüceltilmesi demektir. Genel söylem ve çerçeve açısından bu iki kavram arasında bir karşıtlık göze çarpmaktadır. Demokrasi sivil toplum, siyasi partiler, hak ve özgürlükler, parlamento, anayasa gibi kavramları çağırıştırırken; militarizm savaş, emir-komuta, sorgusuz itaat, görevin kutsallığı, disiplin gibi bazı değerleri öne çıkartır. Son tahlilde, bu iki kavram arasında bir ilişki ortaya konacaksa eğer, şunun altı çizilmelidir: Demokrasi, asker-sivil ilişkilerinde siyasi/sivil otoriteye bağlılığı önemseyen; buna karşılık militarizmi geriletken bir siyasi sistem olarak kabul edilir. Hemen belirtmek gerekir ki, bu yazıda geçen "sivil" kavramı da, askerî olmayan biçimindeki anlam çerçevesinde ele alınmaktadır.

Ders kitapları ise, herhangi bir çalışma (branş) dalında eğitim için hazırlanan bir el kitabıdır. Çoğu ders kitapları sadece basılı formatta yayınlanmasına rağmen, son zamanlarda sayısı giderek artan –muhtemelen daha da artacak- elektronik kitaplarına ve açık erişimli ders malzemelerine de artık rastlanmaktadır. Özellikle basılı ders kitaplarının web ortamında birçok ağın taranmasıyla dosya olarak indirilebilen "yasadışı" kopyaları da mevcuttur. Türkiye'de örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak ders kitaplarının belirlenmesi, Milli Eğitim Bakanlığı teşkilatı

içinde yer alan Talim ve Terbiye Kurulu'nca belirlenmektedir. Yıllardır vazgeçilmez bir eğitim aracı olan ders kitapları, her zaman istenilen kalite ve niteliğe bir türlü ulaştırılmamış ve bu açıdan çoğu zaman inceleme konusu olmuştur.

Tarama Sonuçları/Bulguları ve Değerlendirme

Çalışmanın inceleme malzemesinin ilköğretimdeki² (4., 5., 6. ve 7. sınıf) Sosyal Bilgiler ders kitabı olduğu girişte belirtilmişti. 2010 ve 2011 yıllarında yayımlanan tüm sosyal bilgiler ders kitaplarının son baskıları incelemeye alınmıştır. Buna göre, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında militarist söylem kimi yerde açık, kimi yerde örtük olarak yer almaktadır. Bunlar, dört başlık altında toplanarak birlikte ele alınacaktır: 1-Asker-millet; 2-Türklerin savaşçı özelliği, 3- Savaşın kaçınılmazlığı, 4-Örtük Militarist Öğeler.

Asker-Millet

6. sınıfın Sosyal Bilgiler kitabında konulardan biri "Asker Millet" başlığını taşır ve burada Hun İmparatoru Mete Han bir resimleme eşliğinde kendi ağzından konuşturulur: "Askerlik özel meslek değildi. Halkın tümü her an savaşımaya hazır durumdaydı. Bu nedenle ordu millet geleneği halkımızın genel karakteriydi" (6, Altın, 69). Yine aynı sınıfın, MEB kitabında "Atlı Askerlerden Modern Türk Ordusuna" başlıklı bölümde Mete Han aynı biçimde konuşturulur: "Düşmanların saldırılarına karşı vatanımızı tüm Türk milleti kadın, erkek, yaşlı genç ayırt etmeksizin savunduk. Bu mücadelemizden sonra 'ordu millet' olarak tanındık" (6, MEB, 72). Bu cümlelerden sonra, aynı sayfada yer alan kitabın yazarlarınca varılan yargı cümlesi işe şöyledir: "Türk milleti, ordu-millet bütünlüğünün en güzel örneğidir" (6, MEB, 73).

Bu alıntılara bakılırsa; Türklerin "ezelden" beridir asker-millet olduğu sonucu çıkmaktadır. Âdeta efsaneleşen bu anlatıda örtük olarak şu görüş de yansımaktadır:

² Bu çalışmanın bildiri olarak sunulduğu 2012 Nisan'ında kamuoyunda "4+4+4" olarak geçen sisteme geçilmiş ama uygulamaya henüz sokulmamıştı. Bu sistem uygulanmaya başlandıktan sonra, iki kademeli ilköğretim kalkacak, orta kısmı eskisi gibi bağımsızlaştıran 5 ve 8. sınıflar yeni durumda "ilköğretim" olarak anılmayacaktır.

Askerlik profesyonel bir meslek değil, Türk "kültürünün" ayrılmaz bir parçası; yani, bu ülkede her birey (her "Türk") askerdir. Asker-millet anlayışı öylesine içselleştirilmiştir ki, bunun bir zaman sonra "sivil" düşünmeye ket vuracağı düşünülmemektedir. Kaldı ki bu görüş, bilimsel açıdan temellendirilmiş bir teze de dayanmamakta ve bu yüzden eleştirilmeyi hak etmektedir. Zira M.Ö. 2 ve 3. yüzyıllarda sadece Türkler değil, tüm toplumlar savaşıdır. Asker (ordu)-millet kavramını ilk kez 19. yüzyılın başında İngilizler Fransızlar için kullanmışlardır. (Belge, Militarist Modernleşme, 133-135) Ayrıca aynı tarihlerde ulus devletlerin ortaya çıkışıyla birlikte askerlik herkesi kapsayan bir hal almış, tüm vatandaşların asker olacağı "vatandaş ordu" olgusu da gelişmiştir (Altınay, Eğitimin Militarizyonu:..., 181). Burada zorunlu askerliğin yakın döneme ait bir uygulaması olduğu gerçeği atlanmakta ve dolayısıyla bu tezde, olgu ile zamanın uyuşmadığı anakronik bir tarih anlatısı ile karşılaşmaktayız.

Böyle bir anlayış içinde "zorunlu askerliği" çok doğal görmek ve hatta bunu vatandaş-devlet ilişkilerinde "tartışılmaz bir gerçek" olarak görme eğilimi vardır. Örneğin, 5.sınıf kitabının en sonundaki sözlükte "hizmet" kelimesi görev, iş olarak açıklandıktan sonra parantez içinde verilen tek örnek "askerlik hizmeti"dir (5, MEB, 73). Yani askerlik, devlete karşı vatandaşın yapması gereken bir hizmettir. Yine bu görüş, vatan hizmeti olarak askerliğin "sadece" silahlı kuvvetlerde yapılabileceğini, bunun dışında başka bir kamu hizmetiyle vatan hizmetinin de yapılabileceği düşüncesine yer vermemektedir. Bu noktada, önemli bir soruyu aklımıza getirmemiz gerekir: Ya askerliğe alınmayan kadınlar, sakatlar, özürlüler ve diğerleri, onlar bu durumda "makbul vatandaş" olamayacaklar mıdır?

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yukarıdaki görüşü pekiştiren diğer alıntılar da şöyle sıralayalım:

- "Her durumda devlet ve vatandaş ilişkisini dile getiren Atatürk 'Askerlik nasıl bir borçtur?' diyerek vatandaş olmanın önemini vurgulamıştır" (7, Anıttepe, 174)
- "Askeri alandaki yeniliklere Tanzimat

döneminde devam edilerek askerlik, bir *vatan hizmeti* durumuna getirildi" (7, Anıttepe, 85)

- "Türk milletinin, her zaman hizmetinde olmaktan gurur duyduğu silahlı kuvvetlere karşı askerlik görevi, vatandaşlık görevlerimizden biridir" (6, MEB, 73)

Yine bu görüşle bağlantılı olarak Sosyal Bilgiler ders kitaplarında "asker uğurlama" konusu ayrı bir yer tutar:

- Törenler ve duygularım çalışmasında 5. Sınıf öğrencisinden katıldığı sünnet düğünü, festival örneklerinden başka asker uğurlama gibi töreni de fotoğrafını yapıştirarak alttaki boşluk alana yapıştırması istenmekte hemen onun altındaki çizgili bölümde de duygularını yazması istenmektedir (5, Koza, 38).
- Halk oyunlarının tanıtıldığı sayfada folklorik giysilerinin düğün, nişan, bayramlarda sergilendikten başka "asker uğurlama" sırasında da bunun gerçekleştiği belirtilir. (5, MEB, 39)
- Asker uğurlama fotoğrafının altında soru: "Sizce askere giden gençlerimize böyle uğurlama törenlerinin yapılış amacı nedir?" (5, Koza, 48)

Sosyal Bilgiler 5.sınıf kitaplardan birinde şu alıntıya dikkat kesilelim: "Askerlik zorunlu olmasına rağmen bütün gençler, davullarla zurnalarla seve seve askere gider" (5, Koza, 140). "Davullu zurnalı" bu tip bir asker uğurlamasında, (büyük) kent merkezlerinde veya yollarında çıkartılan "gürültü" ya da "çığırtkanlık" da ayıplanmayacaktır. Dolayısıyla bu, yine aynı derste bir değer (value) olarak öğretilen başkalarını rahatsız etmeme uyarısıyla çelişmektedir. Ayrıca, sırf "gürültü" dolayısıyla onları uyarmak ya da onlardan şikâyetçi olmak da zorlaşmaktadır.

Türklerin Savaşçı Özelliği

Sosyal bilgiler ders kitaplarında göze çarpan ikinci bir militarist unsur, Türklerin savaşçı özelliğidir. Örnekleri şöyle gösterelim:

- "... Türk ordusunun tamamı savaşlarda tecrübeli Oğuz Türkleriydi" (7, Anittepe, 63)
- "Mükemmel savaşçı olan Türkler için savaş bir neşe kaynağı... Türk askeri savaşırken silahın ucunda cenneti gördüğü için cesurdur" (7, MEB, 85)
- "Abbasiler döneminde Türkler orduda asker olarak görevlendirilmeye başladılar. (...) Türkler için ayrı mahalleler kurarak onların başka milletlerle karışarak askerlik dışındaki işlerle uğraşmalarını engellemeye çalıştılar. Zamanla Türkler, valilik gibi önemli devlet makamlarına gelerek Abbasilerin yönetiminde söz sahibi oldular" (6, MEB, 82)

Özellikle 20. yüzyıl başlarında Batı dünyasında Türklerin imgesi, onların savaşkan tarafıdır. Örneğin Avrupa görmüş şair ve yazar Yahya Kemal Beyatlı daha 1922 Haziran'ında yayımlanan bir yazısında "Son devirlerde dimağlara yerleşmiş bir fikirdir ki Türklerin tek meziyeti vardır: Askerlik." diye söz eder (Eğil Dağlar, 281). Bu sava destek bir sürü örnek daha eklenebilir. Ancak ders kitaplarında yer alan bu alıntılardan çıkan sorunlu unsur, savaşçılığın Türklerin "temel karakteri" ve gurur duyulması gereken (6, Altın, 71) bir özelliği olarak sunulmasıdır. "Bize özgücü" (essentialist) bir yaklaşım olarak bunun en iyi özeti, kalıplaşmış bir cümlede karşılık bulur: "Her Türk, asker doğar". Türkiye dışında hiçbir millî anlatıda böyle bir şey olmadığını karşılaştırmalı kültür araştırmaları teyit etmektedir.

Savaşın Kaçınılmazlığı

Sosyal bilgiler ders kitabında dikkati çeken bir diğer militarist unsur, savaşın kaçınılmaz bir gerçek olduğudur ve bunun Türkiye'nin coğrafi özel konumuna (stratejik mevkesine) bağlanmasıdır. 5. sınıf "Bir Ülke, Bir Bayrak" ünitesinde, "Türkiye'nin Dünya üzerindeki Yeri" başlıklı bölümde şu ifadeler yer alır: "...

Türkiye'nin genç bir nüfusa sahip olması, uygarlıkların keşiştiği bir yerde bulunması ve büyük ekonomik güce sahip olması bazı komşu devletlerin Türkiye'yi kendileri için tehlikeli olarak görmektedir. Böylece Türkiye Cumhuriyeti güçsüz düşmesi için çeşitli çabalar göstermektedir. Biz Türk milleti olarak bu tür oyunlara gelmemeliyiz" (5, Başarı, 150). Başka bir 5. sınıf kitabında çerçeve içinde "Bunları Biliyor muydunuz?" da şu bilgiler aktarılır: "Ancak hızlı gelişme gösteren ülkemizin güçlenmesi bazı devletler tarafından istenilmemektedir. Gelişmekte olan büyük bir ekonomik güce sahip ülkemizi kendileri için tehdit olarak gören devletler, ülkemizin güç kaybetmesi için çeşitli çalışmalarda bulunmaktadırlar" (5, Koza, 172).

Bu anlatım, öğrencide tehdit-düşman algısı yaratırken, öğrenci de "dış düşman" olgusunu pekiştirmektedir. Ayrıca, dört bir tarafı düşmanlarla çevrili ve ordusundan başka bir dayanağı olmayan bir millet söylemini güçlü kılmaktadır. Böyle bir öğrencinin, yıllar geçse de, yetişkin/erişkin olduğunda, siyaset okuması da "işgal, bölünme, parçalanma" korkusuyla karışık bir algı üzerinden olabilecektir. Şimdilerde bazı siyaset bilimi yazılarında "Sevr paranoyası" ile dikkat çekilmek istenenin de böyle bir algının varlığına işaret olarak bakılabilir. Belki de bu noktada asıl vurgulanması gereken husus, sosyal bilgiler kitaplarında tek başına ve sadece "barış" konusunun ele alınmamasıdır. Fatih'in İstanbul'u fethinden sonraki farklı kültürlerini bir arada yaşadığını anlatan toplumsal "hosgörü"ye vurgu yapmak için sözü edilen "barış" (7, MEB, 72) elbette bizim kastettiğimiz barış kavramına girmemektedir. Ders kitaplarında barış konusu geçiyorsa da bu, illa ki savaşa bağlı veya savaş sonrası zorunlu bir barıştan söz edilmek biçimindedir. 7.sınıf bir Sosyal Bilgiler kitabında 27 yerde "savaş" kullanılırken, "barış" kelimesinin sadece 5 kere geçmesi bile savaş/çatışma olgusunun ne kadar yer verildiğiyle ilgili oranı bize göstermektedir.

Örtük Militarizm

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında militarizm örtük olarak kendini daha çok yan unsurlarda göstermektedir. Bunlar; okuma metinlerinin mesajında (önerme), metni zenginleştirmeye

dönük görsellerde ve kullanılan metaforlarda kendini belli etmektedir.

Okuma metin veya parçalarının mesajları:

- “Askerler üzerine düşen görevleri eksiksiz olarak yaparlar ve zafere kolaylıkla ulaşırlar. Önlerine çıkan bütün engelleri aşarlar, onlar için bir güçlük yoktur” (6, MEB, 99)
 - “... devlet güçlerinin tümünü merkezden tayin ettiğim kumandanlar sayesinde idare ettim. Aynı zamanda askeri disiplinin idari yapıya da yansıtılmasını sağladım” (6, Altın, 69)
 - 6.sınıfın ünite değerlendirme sorularından biri de bu kapsamda değerlendirilebilir:
- “ ‘Bu boyun eğmez **biniciler** atlarıyla adeta tek vücut halindedirler. Seyredenler onların at üstünde doğup bir daha attan hiç inmediklerini zanneder. Atları için eyeri, üzeniyi ve koşum takımını icat ettiler. Birer **ok ustası** olan **bu adamların** yayları, herkesten uzağa ok atabilirken en sivri çelikten olan okları son derece keskindir. Böyle bir donanım ve silahla hiç yenilmeden aşağı yukarı iki bin yıl kadar yaşamlarını sürdüreceklerdir.” Metne göre aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) *Türkler*, savaş araçlarında yenilikler getirdiler.
- B) Ok ve yay, *Türk* ordusunun başlıca silahlarındandır.
- C) At, *Türklerin* yaşamlarında önemli bir yere sahiptir.
- D) *Türklerde* at ile yapılan sporlar gelişmemiştir. (6, MEB, 97) (vurgular bana ait)

Soru paragrafında hiçbir şekilde “Türkler”den söz edilmezken “binici, ok ustası” olan nitelenen “bu adamların”, 4 seçenekte de geçen “Türkler” olduğu anlaşılıyor. Burada, Türklerin “savaşçı” olma özelliğinde ayrıca milletin kahramanlığına kaydırma eğilimi barizdir.

Seçilen metaforlar:

Öğretimde benzetmelerin kullanılmasının, öğrenci nezdinde sorunu anlama/çözümleme işini kolaylaştırma gibi temel yararı konusunda çok kimse hemfikirdir. Ama benzetmelerin de bir sınırlılığı olduğunu kabul etmek gerekir. Askercil koruma-kollama çağrışımı veren “Cumhuriyetin Bekçilerine” (7, MEB, 144) ve “Çıktık açık alınla...” (4, Gizem, 38) gibi metaforlar; askerliği kapalı biçimde yücelten heyecan vesileleridir.

Görseller:

6.sınıfların ilk ünitesi “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum”da hayatımızda önemli yer tutan teknolojik alet “Televizyon” anlatılmaktadır. İki sayfalık yerde, iki sinema filminin afişine de görsel olarak yer verilmiş: Zemininde miğferli

askerleri kullanan "Er Ryan'ı Kurtarmak" ve elinde kılıçla "Cesur Yürek". (6, Altın, 14-15).

Yine aynı kitapta, ellerindeki silahlarla tetikte olan askerlerin yer aldığı bir kolaj resmin incelenerek öğrencilerin ordu hakkında neler söylenebileceğinin sorusunda da (6, Altın, 69) verilebilecek cevapta savaş olgusu özellikle öne çıkar. Bu görsellerin sunuş biçimi hiç değilse özensizlikle açıklanmalıdır.

Sonuç

Bu çalışma, militarizm açısından ders kitapları konusunda üzerinde düşünülmesi gereken bazı ipuçları sağlamıştır. Tarama sonuçları, mevcut Sosyal Bilgiler kitaplarına yönelik eleştirileri de içermektedir.

Demokrasi eğitiminde önemli rol oynayan Sosyal Bilgiler dersinin kitapları, "Türklerin asker millet olduğu" gibi normatif önermelerle doludur. Bu tip açıklamalar, bilimsel araştırmalardaki sonuçlara değil; değer aktarımını gözeten bir yaklaşımla basite indirgendığını göstermektedir. Bunun yanı sıra açık veya örtük olarak yer bulan militarist

öğeler, demokrasi kültürüyle yakından ilişkili "eleştirel düşünce"nin önüne ket vurmaktadır.

Önceki kitaplarla karşılaştırma yapıldığında "asker-millet" gibi tekrarların hâlâ yapılıyor olması, müfredatı belirleyenlerden ders kitabı hazırlayanlara kadar pek çok ilgilinin askerlikle ilgili bilgi ve değerler konusunda net bir çözümleme yap(a)madığını, hatta bu konuda kafalarının karışık olduğu yönünde önemli bir izlenim vermektedir. Dolayısıyla bu çalışmadan çıkan en genel sonucun, ders kitabı hazırlayanlarda hâkim olan asıl etkenin ülkenin siyasi konjonktürü olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, literatürde benzeri eleştiriler yönelmiş önceki bilimsel çalışmaların şimdiye dek "kısmen" dikkate alınması, yukarıdaki sözü edilen konjonktürün etkisinden kurtulamama gerçeğini teyit etmektedir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bazı düzenlenmiş metinlerin, alıntılarının, görsellerin demokrasi içeriğiyle bağdaşacak biçimde yeniden gözden geçirilmesi ve daha da önemlisi konu seçimi/temsil düzeyleri dengesinin dikkate alınması tavsiye niteliğinde söylenebilecekler arasındadır.

KAYNAKÇA

- Kolukısa, Enver Aydın (2009), İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı, Ankara: Gizem Yayıncılık (Tuna Matbaacılık).
- Tüysüz, Sami (2011). İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı, Ankara: Okyay Yayıncılık.
- Koyuncu Kaya, Miyase, vd. (2011), İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı, Ankara: MEB yayınları.
- Çetin, Ayşe, vd. (2009), İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı, İstanbul: Başarı Yayıncılık.
- Başol, Samettin, vd. (2011), İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı, Ankara: MEB yayınları.
- Gülcan, Murat Gürkan, vd. (2011), İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı, Ankara: Koza.
- Altun, Adnan, vd.(2011), İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı, İstanbul: Altın Kitaplar.
- (Komisyon) (2011), İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı, Ankara: MEB yayınları, 2011.
- Polat, Mecit Mümin, vd. (2009), İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı, Ankara: MEB yayınları.
- Arslan, Mehmet Metin (2011), İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı, Ankara: Anıttepe Yayınları.
- Caymaz, Birol (2007), Türkiye'de Vatandaşlık, İstanbul: Bilgi Üniv. Yayınları.
- Altınay, Ayşe Gül (2009), "Tabulaşan ordu, yoksayılan militarizm: Türkiye'de metodolojik militarizm üzerine notlar" Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Dönemler ve Zihniyetler , Laçiner, Ömer (ed.), İstanbul : İletişim Yayınları (s. 1245-1257)
- Altınay, Ayşe Gül (2009), "Can veririm, kan dökerim: Ders Kitaplarında Militarizm" Ders Kitaplarında İnsan Hakları II:

Tarama Sonuçları , Tüzün, Gürel (ed.), İstanbul : Tarih Vakfı Yayınları , (s. 143-165)

Altınay, Ayşe Gül (2004), "Eğitimin Militarizasyonu: Zorunlu Milli Güvenlik Dersi" Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye'de Ordu, İnsel, Ahmet and Bayramoğlu, Ali (eds.), İstanbul : Birikim Yayınları, (s.179-200)

Summary

Introduction

In particular, the understanding that "Turks are a military-nation" in history and civics education has been highlighted since 1930s. This understanding /judgment stored in the schemata of all students attending schools leads hypothetically to some intellectual problems in terms of understanding / internalization of democracy better. Investigating the basic materials and the text books used in social sciences courses in the first two stages (primary and secondary) of formal education, this study aims at pointing out such intellectual problems. For this purpose, on one hand, we aimed at diagnosing the problematic elements (such as statements, expressions, documents-photographs, speech balloons, anecdotes and so on) in texts and visual materials in the text books, and on the other hand, we looked into the concept of army-military with historical background in social studies education through sociological and partly pedagogical analysis. Hence, we attempted to analyze the relationship between democracy and militarism in recent years in the social studies textbooks particularly in primary education.

Method

For the purpose of the study, the latest edition of all social studies textbooks published in 2010 and 2011 for the grades 4, 5, 6 and 7 have been analyzed. Phenomenal facts, errors, topic selection/emphasis, comments and opinions in the textbooks mentioned have been examined with the content analysis, one of the qualitative analysis methods. Through the analysis, we attempted to find answers to the questions such as what the authors emphasized, what they discussed on, which issues they felt to explain in detail, and which visual materials they preferred.

Altınay, Ayşe Gül and Bora, Tanıl (2002), "Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik" Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, İstanbul: İletişim, (s. 140-154)

Beyatlı, Yahya Kemal (2008), Eğil Dağlar-İstiklâl Harbi Yazıları, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Findings and Discussion

Militarist discourse in social studies textbooks exists explicitly or implicitly in various sections. The findings have been categorized under four headings: 1- Military-nation, 2- Fighting features of Turks, 3- The Inevitability of a war, and 4- Implicit militarist elements.

The results of analysis also cover the criticism on the current social studies textbooks. Social studies textbooks having an important role in democracy education are full of normative propositions such as "Turks are a military-nation". These kinds of explanations show that such propositions are not based on research results, but rather, they have been reduced to a basic level with an approach paying attention to the value transfer. Besides, the implicit militarist elements block "critical thinking" closely related to the culture of democracy.

When the previous textbooks are compared, the fact that such repetitions as "military-nation" in the current social studies textbooks" gives a significant impression that neither the curriculum designers nor the authors of the textbooks have made a thorough analysis or can analyze the values and knowledge related to military, and even their minds are still confused on this issue.

We suggest that some texts, quotations, visuals in existing social studies textbooks should be revised in line with the elements of democracy, and more importantly, the topic selection and the level of representation among the topics should be reconsidered and arranged in line with the understanding of democracy.